

Paulina Legutko-Kobus

Katolicki Uniwersytet Lubelski

PARTYCYPACJA SPOŁECZNA W KONSTRUOWANIU DOKUMENTÓW ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO NA PRZYKŁADZIE LUBELSZCZYZNY*

1. Wprowadzenie

Obowiązek partycypacji społecznej w opracowaniu dokumentów programowania rozwoju zrównoważonego wynika z Deklaracji z Rio de Janeiro i zapisów prawa, zarówno polskiego jak i międzynarodowego. Zasada 10 Deklaracji z Rio de Janeiro stwierdza, że „zagadnienia środowiskowe są najlepiej rozwiązywane na odpowiednim poziomie, z udziałem wszystkich zainteresowanych obywateli” [*Dokumenty końcowe...* 1993, s. 15]. Obywatele mają prawo brać udział w opracowaniu dokumentów dotyczących zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, co zostało zagwarantowane w Konstytucji RP. W artykule 74 zapisano, że władze publiczne zapewniają bezpieczeństwo ekologiczne, każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska, a władze publiczne wspierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska (Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997). Ustawa *Prawo ochrony środowiska* nakłada na organy publiczne obowiązek udostępniania każdemu informacji o środowisku i jego ochronie, znajdujące się w ich posiadaniu. Artykuł 19 ustawy wyznacza zakres informacji o środowisku, wymieniając m.in. projekty polityki, strategii, planów programów, które „podlegają postępowaniu w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, deklaracje środowiskowe, informacje w postaci dokumentów [...], dotyczące stanu elementów przyrodniczych i ich wzajemnego oddziaływania” (Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, DzU 2001 nr 62, poz. 627).

* Publikacja jest wynikiem pracy naukowej finansowanej ze środków budżetowych na naukę w latach 2005- 2006 jako projekt badawczy nr 1 H02C 114 28.

Celem artykułu jest analiza praktycznego wdrażania (na przykładzie regionu lubelskiego), zagwarantowanej prawem, możliwości uczestniczenia społeczności lokalnej i regionalnej w opracowaniu dokumentów rozwoju zrównoważonego.

2. Dokumenty rozwoju zrównoważonego i metody ich opracowania

W wielości dokumentów programujących ochronę środowiska i rozwój zrównoważony najbardziej kompleksowa jest strategia rozwoju¹, dlatego też rozważania dotyczące partycypacji społecznej w opracowaniu dokumentów rozwoju zrównoważonego będą dotyczyć głównie strategii. Na podstawie obserwacji uczestniczącej w opracowaniu takich dokumentów, jak: programy ochrony środowiska, plany gospodarki odpadami, plany rozwoju lokalnego i koncepcje ekorozwoju, rozważania dotyczące partycypacji społecznej zostaną poszerzone o te dokumenty. Podczas wywiadów bezpośrednich uzyskano informacje na temat dokumentów opracowanych w wybranych gminach i partycypacji społecznej przy ich tworzeniu, a także wdrażaniu.

Strategie i inne dokumenty programujące rozwój zrównoważony powstają z wykorzystaniem różnych metod, wśród których należy za T. Borysem wyróżnić dwie główne kategorie: metody eksperckie i metody uspołecznione (partycypujące) [Borys 1998, s. 60]. Inny podział metod opracowania dokumentów strategicznych pozwala na wyróżnienie trzech grup dokumentów [Ziółkowski, Goleń 2003, s. 66-67]. **Grupa pierwsza** to dokumenty sporządzone przez pracowników urzędu gminy i gminnych jednostek organizacyjnych, a także przez wydziały, referaty urzędu zajmujące się rozwojem i pracami planistycznymi. Ta grupa metod nie zakłada konsultacji (partycypacji) społecznej. **Grupa druga** obejmuje sytuacje, w których dokumenty opracowuje: rada gminy z zaproszonymi do współpracy mieszkańcami i ich przedstawicielami, zespoły mieszane obejmujące pracowników urzędu, jednostek gminnych, radnych. Te metody zaliczyć możemy do nurtu uczestniczącego, partycypującego. **Grupa trzecia** to metody eksperckie, zakładające wykonanie dokumentu przez firmę zewnętrzną zatrudniającą wyłącznie ekspertów spoza gminy (metoda ekspercka w czystej postaci) lub opracowanie przez wynajętą firmę zewnętrzną, ale zatrudniającą zarówno własnych ekspertów, jak i ekspertów gminy (metoda ekspercko-konsultacyjnej z elementami menadżersko-konsultacyjnej).

Przedstawione metody prac nad dokumentami strategicznymi pozwalają wskazać różnorodność podejść do procesu planowania strategicznego, ale z punktu wi-

¹ Strategia odnosi się do wszystkich podstawowych sfer życia (obejmuje więc wszystkie aspekty rozwoju zrównoważonego) i jest dokumentem długofalowym. Na szczeblu lokalnym jest dokumentem sporządzanym nieobligatoryjnie, ale większość gmin taki dokument posiada. Na szczeblu regionalnym jest dokumentem sporządzanym obowiązkowo (zgodnie z wymaganiem Ustawy z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa), stanowiąc podstawę opracowania innych, bardziej szczegółowych dokumentów np. planu zagospodarowania przestrzennego województwa, planu gospodarki odpadami czy programu ochrony środowiska.

dzenia zasad zapisanych w prawie i zobowiązań wynikających z wdrażania zasady rozwoju zrównoważonego dokumenty opracowywane na szczeblu lokalnym i regionalnym powinny powstawać z wykorzystaniem metody ekspercko-społecznej lub partycypującej. W klasyfikacji uznanej za M. Ziółkowskim i M. Goleniem [2003] za najlepszą, w aspekcie uwzględnienia założeń zasady 10 Deklaracji z Rio, należy uznać metodę uspołecznioną, czyli opracowanie dokumentu przez radę gminy z udziałem społeczności, za najbardziej zaś niekorzystną – zlecenie opracowania strategii ekspertom nie związanym z gminą. W zależności od przyjętej metody opracowania dokumentu, szczególnie na szczeblu lokalnym, różny będzie zakres i model prowadzenia konsultacji społecznych.

3. Modele partycypacji społecznej

Udział społeczności lokalnych w planowaniu zapewnia wykorzystanie metod planowania otwartego, angażującego wszystkie grupy docelowe (por. m.in. [*Planowanie...* 2001, s. 35-36; *Europejski dialog* 2003, s. 32-36; *Poradnik...* 2002]). Na etapie formułowania dokumentów uczestnikami działania mogą stać się następujące grupy, wchodzące w skład ogólnie rozumianego podmiotu dokumentu:

- mieszkańcy (jako ogół społeczności regionalnej i lokalnej),
- lokalni liderzy (przedstawiciele organizacji pozarządowych, lokalni lub regionalni przedstawiciele związków wyznaniowych, twórcy ludowi itp.) i politycy,
- konwent rozwoju (jeśli taki jest powołany, jako ciało przedstawicielskie społeczności lokalnej lub regionalnej).

W zależności od obranej metody partycypacji mieszkańcy biorący udział w formułowaniu dokumentu mogą być wspomagani przez grupę ekspertów, pełniących funkcję korygującą. Zadaniem ekspertów jest sformułowanie zagrożeń względem przedstawionych przez mieszkańców oczekiwań, pomoc w wyborze celów i ich hierarchizacja, a także wskazanie celów wzajemnie się wykluczających. Konwent rozwoju jest ciałem przedstawicielskim mieszkańców, dlatego bardzo ważne jest odpowiednie dobranie członków konwentu tak, by stanowili odzwierciedlenie poglądów wszystkich grup społeczności lokalnej. W pracach konwentu powinni brać udział przedstawiciele władz lokalnych, ale tylko w niewielkim stopniu². Ważne jest, żeby w konwencie rozwoju znaleźli się przedstawiciele sektora biznesu, organizacji pozarządowych, rolników, nauczycieli, duchownych (szczególnie istotna może być pomoc związków wyznaniowych w upowszechnianiu dokumentu i wdrażaniu). Na etapie powoływania konwentu można albo stworzyć grupę, która będzie między sobą sprawnie współpracować, lub doprowadzić do powstania opozycji wobec formułowanego dokumentu, zwłaszcza poprzez pominięcie niektórych organizacji pozarządowych. Szczególnie ważne zadania w ra-

² W praktyce często konwenty rozwoju powoływane są na zasadzie wpisania do nich pracowników urzędu i radnych, wspomaganych przez sołtysów i nauczycieli.

mach prac konwentu, a także ogólnie opracowywanych dokumentów, spoczywają na organizacjach pozarządowych, które pełnią funkcje: reprezentanta interesów społeczności, pomocy bezpośredniej, opiniotwórcze, innowacyjne i integracyjne [Kwiatkowski 2003, s. 16].

Ogólnie udział społeczeństwa w opracowaniu dokumentu może mieć charakter:

- **tradycyjny**: konsultacje będą prowadzone jako formalny proces, ograniczając się do przedstawienia projektu dokumentu, wysłuchania uwag do projektu i wprowadzenie postulowanych zmian, ale w znikomym stopniu,

- **aktywnej współpracy**: przedstawiciele społeczności są informowani od początku o procesie opracowania dokumentu i mogą uczestniczyć w zespołach pracujących i na każdym etapie zgłaszać uwagi, a także (co istotne) uwagi te są rozpatrywane i mieszkańcy uzyskują rzeczową informację na temat podstaw przyjęcia bądź odrzucenia zgłoszonych propozycji.

Prowadzenie konsultacji społecznych zarówno w modelu tradycyjnym, jak i modelu aktywnej współpracy jest spełnieniem wymagań prawa. O ile jednak model tradycyjny jest tylko³ spełnieniem obowiązków wynikających z przepisów, o tyle drugi model pozwala na aktywizację różnych środowisk, ale także wzmacnia poczucie odpowiedzialności społeczności lokalnych za podejmowane decyzje i własną przyszłość. Przyjmując drugi model jako bardziej korzystny dla rozwoju zrównoważonego, w jego realizacji istotne jest przekazywanie informacji zainteresowanym i komunikacja pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesu opracowania dokumentu. Najkorzystniejsze jest łączenie kilku sposobów przekazywania informacji, a także upowszechniania projektu dokumentu, co pozwala dotrzeć do możliwie najszerzego grona zainteresowanych. Należy także pamiętać, że nośniki informacji każdorazowo muszą być dostosowane do obszaru, dla którego sporządza się dokumenty, a nośnikiem informacji może być papier, media elektroniczne, ale także lokalni liderzy [Kwiatkowski 2003, s. 31].

Przeprowadzając procedury udziału społecznego w opracowaniu dokumentów, należy zawsze mieć na względzie także etap wdrażania, który powinien odbywać się przy czynnym udziale społeczności lokalnej (szczególnie monitorowanie i przegląd dokumentu). Wdrażanie dokumentów rozwoju zrównoważonego zawsze wiąże się ze zwiększonym udziałem społeczeństwa, a skutki wdrażania odczuwają wszyscy mieszkańcy, z tego względu powinno być realizowane w duchu partnerstwa⁴ [Gęsicka 1997, s. 17]. Już na etapie opracowania projektu dokumentu warto tworzyć przejrzyste zasady udziału społeczności lokalnych w opracowaniu i wdrażaniu dokumentów, co umożliwi przyzwyczajenie się do aktywnej współpracy zarówno urzędników, jak i liderów lokalnych i upowszechniania dobrych praktyk partycypacji.

³ Lub aż, biorąc pod uwagę fakt, że w niektórych przypadkach partycypacja pomijana jest całkowicie, gdyż wydłuża procedurę opracowania dokumentu.

⁴ Rozumianego jako współpraca osób i instytucji, mająca na celu uruchomienie lokalnych i pozalokalnych zasobów do osiągnięcia wspólnie określonych celów (np. w strategii).

W literaturze można odnaleźć pogląd, że zbyt szerokie uspołecznianie dokumentu strategicznego może obniżyć jego wartość operacyjną i praktyczną [Gorzelać, Jałowiecki 2001, s. 41-59]. Projektując prace nad dokumentami, należy każdorazowo określić, co oznacza zbyt szerokie uspołecznienie i jak przeprowadzić proces partycypacji, żeby przyniósł on jak najlepsze efekty. W tym celu należy zidentyfikować wszystkie grupy potencjalnie zainteresowane, a następnie przeprowadzić kampanię informacyjną o projektowanym dokumencie (dostosowaną do warunków i potrzeb mieszkańców, w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie, a także w języku zrozumiałym dla niespecjalistów).

Już na wstępnym etapie należy przedstawić harmonogram partycypacji, składania wniosków, uwag i sposób ich rozpatrzenia. Jest to szczególnie ważne przy opracowaniu dokumentów nieobligatoryjnych, takich jak polityka, strategie i plany rozwoju, bo nie ma szczegółowych przepisów, takich jak np. dla dokumentów planistycznych. Trudno wskazać jeden, najlepszy model partycypacji, ponieważ będzie on uzależniony od uwarunkowań lokalnych (regionalnych), przyjmowanych do tej pory rozwiązań partycypacji w opracowaniu innych dokumentów i możliwości organizacyjno-finansowych.

4. Modele partycypacji na Lubelszczyźnie

Jak wskazują badania ankietowe, przeprowadzone wywiady bezpośrednie, a także obserwacja uczestnicząca, na terenie Lubelszczyzny w większości dokumenty rozwoju zrównoważonego i ochrony środowiska były wykonywane metodą ekspercko-społeczną. W opracowaniu zdecydowanej większości strategii rozwoju na Lubelszczyźnie wykorzystano doświadczenie ekspertów, z którymi podjęto współdziałanie w zakresie konstruowania dokumentu. Trudność w uspołecznianiu konstruowania dokumentu, jakim jest strategia, stanowi na pewno rozległość terytorialna regionu i różnice w interesach poszczególnych grup nacisku (grup zainteresowanych), prowadzące często do konfliktów społecznych, dlatego w niektórych przypadkach uspołecznienie dokumentu pominięto programowo (z założenia).

Strategia regionalna Lubelszczyzny, zarówno opracowana w 1999 r., jak i strategia drugiej generacji powstała w 2005 r., to przykład szerokiej partycypacji społecznej. Podczas opracowania dokumentu (w 1999 r.) zastosowano partycypację w modelu aktywnej współpracy, z bardzo szerokim udziałem: środowiska naukowego różnych dyscyplin wiedzy, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i kulturowych, urbanistów i przedstawicieli samorządów lokalnych. Różna była rola poszczególnych przedstawicieli w pracach nad strategią, które prowadzono w 13 grupach programowych, a wzięło w nich udział łącznie 438 osób. Dodatkowo powołano radę ekspertów liczącą 73 osoby. Z badań ankietowych przeprowadzonych w gminach wynika, że w pracach nad strategią wojewódzką i jej opiniowaniem wzięło udział łącznie 49 gmin. Opracowanie strategii regionalnej przeprowadzono przy

szerokiej partycypacji społecznej. Należałoby się zastanowić, jakie korzyści przyniosło takie podejście. Na podstawie danych uzyskanych z wywiadów bezpośrednich⁵ można wskazać pozytywne strony tego procesu. Przedstawiciele organizacji pozarządowych, jak i Urzędu Marszałkowskiego podkreślają, że strategia była tworzona w sposób otwarty, umożliwiający wypowiadanie się wszystkim zainteresowanym. Przystępując do opracowania znowelizowanej strategii regionalnej w 2005 r. (tzw. druga generacja strategii), Urząd Marszałkowski wykorzystał dobrą praktykę planowania z udziałem społeczeństwa i ich przedstawicieli. Powołana została rada konsultacyjna licząca 90 osób, w skład której weszli przedstawiciele administracji rządowej, samorządowej, nauki, otoczenia biznesu, a także organizacji społecznych i ekologicznych. Ponadto od stycznia do marca 2005 r. prowadzone były warsztaty tematyczne (zorganizowano ich 7), w których wzięło udział łącznie ok. 1000 osób. Istniała także możliwość składania wniosków do projektu (na piśmie), który był udostępniony w Internecie, a także rozesłany do wybranych organizacji do zaopiniowania. Przedstawiciel Urzędu Marszałkowskiego podkreślał, że w opracowaniu zarówno pierwszej, jak i drugiej strategii regionalnej proces partycypacji przyniósł korzyści, ponieważ zwracano uwagę na konkretne problemy istotne dla danych grup, np. jednostek samorządu terytorialnego, organizacji ekologicznych. Na etapie projektu wiele instytucji i przedstawicieli nauki uaktualniało dane przedstawione w strategii, co w konsekwencji wpłynęło na aktualność dokumentu. Równocześnie od kilku lat Urząd Marszałkowski, jako jednostka przygotowująca i koordynująca wdrażanie strategii, obserwuje, że pewne grupy podmiotów zawsze są aktywne (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe), jak i są grupy prezentujące stanowisko, że ich ustalenia strategii nie dotyczą (głównie sektor małych i średnich przedsiębiorstw). Organizacje pozarządowe podkreślają, że warunek partycypacji podczas konstruowania dokumentów jest najczęściej tylko formalny⁶, gdyż brakuje informacji o efektach partycypacji społecznej. Na warsztatach, dyskusjach i w formie pisemnej składane są wnioski do strategii, nie ma jednak informacji, które z nich i dlaczego zostały uwzględnione, a które odrzucone. Urząd Marszałkowski dla własnych, wewnętrznych potrzeb opracował taki załącznik do projektu strategii (z 2005 r.) jednak nie był on udostępniony zainteresowa-

⁵ Wywiady bezpośrednie na temat partycypacji społecznej w opracowaniu strategii regionalnej przeprowadzone zostały z przedstawicielami: Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego w Lublinie (05.04.2006), Towarzystwa dla Natury i Człowieka (TdNiCz) – organizacji pozarządowej (29.03.2006) i Polskiego Klubu Ekologicznego Okręgu Środkowo-Wschodniego (21.03.2006).

⁶ Okręg Środkowo-Wschodni Polskiego Klubu Ekologicznego swoje stanowisko opiera przede wszystkim na doświadczeniach związanych z opracowywaniem strategii regionalnej, Towarzystwo dla Natury i Człowieka uczestniczyło ponadto w opracowaniu: programu ochrony środowiska dla województwa lubelskiego, planu gospodarki odpadami dla województwa, planach zagospodarowania przestrzennego, programie rozwoju zrównoważonego.

nym, dlatego organizacje pozarządowe współpracę w ramach konsultacji strategii oceniają niejednoznacznie korzystnie, wskazując na potrzebę wprowadzenia rozwiązań dotyczących komunikowania się wszystkich zainteresowanych, także po zakończeniu składania wniosków do projektu.

Jak wskazują przeprowadzone badania, spośród 106 gminnych strategii rozwoju przyjętych na Lubelszczyźnie 8 zostało opracowanych bez jakiejkolwiek konsultacji społecznej. 98 strategii opracowano, wykorzystując metody partycypujące, uczestniczące. Najczęstszym sposobem partycypacji społecznej było przedstawienie założeń strategii na zebraniach wiejskich⁷, społeczność lokalna mogła składać uwagi do opracowanego już projektu. Ten rodzaj partycypacji należy zaliczyć do metod tradycyjnych, formalnych. W wielu przypadkach partycypacja przybierała formę udziału liderów lokalnych w grupie opracowującej dokument – tak przebiegała partycypacja społeczna w 73 przypadkach. W 13 przypadkach proces uspołeczniania przebiegał w formie badania ankietowego opinii mieszkańców na etapie konstruowania dokumentu i formułowania celów. Aktywny model partycypacji na Lubelszczyźnie obejmował, oprócz włączenia liderów lokalnych do opracowania dokumentu, prowadzenie warsztatów dla mieszkańców, w czasie których powstawały założenia strategii (ten model partycypacji deklarowało 12 gmin).

Wywiady pogłębione uzupełniające dane dotyczące partycypacji w opracowaniu dokumentów na szczeblu lokalnym zostały przeprowadzone w gminie Świdnik, Nałęczów i Drelów⁸. Efekty współpracy ze społecznością lokalną oceniane są różnie przez przedstawicieli gmin:

- najlepiej efekty współpracy ocenia gmina Świdnik, wskazując, że partycypacja pozwala także na wyłonienie oponentów, z którymi można podjąć proces negocjacji,
- gmina Nałęczów widzi korzyści ze współpracy ze społecznością lokalną, jednak podkreśla, że partycypacja jest moderowana przez nią, brakuje silnych organizacji, które chciałyby być równoważnymi partnerami w procesie planowania strategicznego,
- w gminie Drelów partycypacja oceniana jest niekorzystnie, ponieważ strategia stała się martwym dokumentem, nie jest realizowana.

Przedstawione modele partycypacji społecznej na Lubelszczyźnie w opracowaniu strategii mogą dotyczyć także innych dokumentów. Jak wynika z obserwacji uczestniczącej autorki i z opinii przedstawianych przez przedstawicieli organizacji pozarządowych i gmin, partycypacja często jest warunkiem tylko formalnym, wynikającym z zapisów prawa. Dokumenty obligatoryjne, takie jak programy ochrony środowiska i plany gospodarki odpadami, są konsultowane najczęściej jedynie z pracownikami urzędu i radnymi. Tym samym spełniony jest obowiązek ustawowy

⁷ Najwięcej na Lubelszczyźnie jest bowiem gmin wiejskich, a spośród 106 gmin posiadających strategię 86 to gminy wiejskie, 11 to miejsko-wiejskie, 9 miejskie.

⁸ Badania bezpośrednie przeprowadzono: w Nałęczowie (06.03.2006) w gminie Drelów (23.03.2006) i w gminie Świdnik (27.03.2006).

partycypacji, ale powstaje dokument, który nie jest znany mieszkańcom, zawarte w nim rozwiązania (dotyczy to przede wszystkim planów gospodarki odpadami) często powodują powstanie konfliktów lokalnych. Dokumenty nieobligatoryjne, jakimi są koncepcje ekorozwojowe, powstawały w modelu aktywnej i bardzo szerokiej partycypacji społecznej⁹ [Legutko-Kobus 2005, s. 206-209]. W opracowanie tych dokumentów włączali się: lokalni liderzy w tym nauczyciele, duchowni, twórcy ludowi, ale także rolnicy, czy osoby zainteresowane agroturystyką. Partycypacja powstawała zarówno poprzez współdziałanie z zespołem autorów, jak i przygotowywanie własnych pomysłów, rozwiązań (np. szlaków turystycznych), czy wreszcie służyła pozyskaniu i aktualizacji danych na temat stanu gminy.

5. Podsumowanie

Partycypacja społeczna jest obowiązkiem prawnym respektowanym w większości przypadków opracowania dokumentów rozwoju zrównoważonego. Dla przykładu 92,5% strategii lokalnych na Lubelszczyźnie powstało zgodnie z tym zaleceniem (głównie przy udziale miejscowych liderów, rzadziej poprzez badania ankietowe i warsztaty). Obecnie obowiązujące ustawodawstwo zarówno Unii Europejskiej, jak i polskie nakazuje choćby minimalny obowiązek współpracy, może on (zgodnie z prawem) ograniczyć się tylko do informowania i wysłuchania zainteresowanych opracowywaniem dokumentu, czyli przybrać postać partycypacji formalnej. Bardziej korzystne jest prowadzenie partycypacji metodą aktywnej współpracy, jest to jednak proces trudny, ponieważ rola samorządu polega na animowaniu współpracy wokół powstającego dokumentu. Trudności mogą dotyczyć szybkiego i sprawnego przekazywania informacji do wszystkich zainteresowanych. Należy dążyć do sytuacji, w której partycypacja nie będzie się ograniczać tylko do wniosków i propozycji, ale będzie obejmować także ich rozpatrywanie wedle wcześniej określonych reguł i wszyscy zainteresowani zostaną poinformowani o jej skutkach. Każda gmina powinna mieć własny, specyficzny system partycypacji (wynikający z ogólnych przepisów prawnych), który będzie uwzględniał specyfikę terenu i mieszkańców, a przede wszystkim ich zaangażowanie w sprawę dotyczące przyszłości gminy.

Literatura

- Borys T., *Jak budować program ekorozwoju. Informacje ogólne*. Agenda, 21 t. 1, Wydawnictwo ROE-UNDP, Warszawa-Jelenia Góra 1998.
Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych, Środowisko i Rozwój, Warszawa 1993.

⁹ Autorka odnosi się tylko do opracowań wykonanych przez Katedrę Ochrony Środowiska KUL.

- Europejski dialog gmin wiejskich o ochronie środowiska*, red. P. Tomczak, M. Ornoch-Łąbiedzka, Związek Gmin Wiejskich RP, Poznań 2003.
- Gęsicka G., *Partnerstwo w rozwoju lokalnym*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1996.
- Gorzela G., Jałowiecki B., *Strategie rozwoju regionalnego województw: próba oceny*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2001 nr 1.
- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997, DzU 1997 nr 78, poz. 483.
- Kwiatkowski J., *Partycypacja społeczna i rozwój społeczny*, FRDL, Warszawa 2003.
- Legutko-Kobus P., *Edukacja środowiskowa i uspołecznienie programów ochrony środowiska gmin wiejskich*, [w:] *Problemy XXI wieku, prawo ochrony środowiska, edukacja środowiskowa i agrobiznes*, red. J. Czartoszewski, E. Grzegorzewicz, A. Świderski, Wydawnictwo Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Warszawa 2005.
- Planowanie i wdrażanie polityki ochrony środowiska. Poradnik*, Oficyna Wydawnicza „EL-Press”, Warszawa 2001.
- Poradnik dla radnych*, red. B. Imiołczyk, FRDL, Warszawa 2002, publikacja w formie elektronicznej na stronie: <http://www.frdl.org.pl/wydawnic/publikacje.htm>.
- Ustawa z 27 kwietnia *Prawo ochrony środowiska*, DzU 2006 nr 129, poz. 902.
- Ustawa z 5 czerwca 1998 o samorządzie województwa, DzU 2001 nr 142, poz. 1590, z późn. zm.
- Ziółkowski M., Goleń M., *Zarządzanie strategiczne rozwojem lokalnym*, [w:] *Zarządzanie gospodarką i finansami gminy*, red. H. Sochacka-Krysiak, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2003.

PUBLIC PARTICIPATION IN CREATION OF DOCUMENTS ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF THE REGION OF LUBELSZCZYZNA

Summary

The paper presents models of social participation in constructing documents of sustainable development and environmental protection programming. A socialization of the documents created in the region of Lubelszczyzna is presented on the background of theoretical models and legal basis. The considerations mostly refer to strategies of development and are related to environmental protection programmes and to the concept of eco-development in smaller degree. Presented examples of participation on regional and local level allowed to define difficulties in conducting of public consultations. These examples also allowed to draw conclusions and recommendations regarding the public participation as one of the requirements of sustainable development implementation.